

України, Польщі, Словаччини: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 9–10 травня 2017). Київ, НАП України, 2017. С. 58–60. URL: http://napu.com.ua/wp-content/uploads/2016/12/SYCHASNUI_STAN_PROTUDII_KORYPCII.pdf.

10. Тарасенко О. С. Криміналістичні особливості досудового розслідування в умовах військових дій. *Діяльність державних органів в умовах воєнного стану*: збірник матеріалів Міжнародного науково-практичного онлайн-семінару (в авторській редакції), (м. Кривий Ріг, 29 квіт. 2022 р.). Кривий Ріг, 2022. С. 216–218. URL: https://dnuvs.in.ua/wp-content/uploads/2022/11/zbirnyk-z-oblozhkoyn_29.04.2022.pdf.

11. Organization for Security and Cooperation in Europe. *Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя*. <https://www.osce.org>. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/4/7/232716.pdf>.

Кришевич Ольга Володимирівна,
професор кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, професор

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ ЗА ШАХРАЙСТВО

Відповідно до ч. 1 ст. 50 КК України, покарання є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочину, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого. На підставі ч. 2 ст. 50 КК України, покарання має на меті не тільки кару й виправлення засуджених, але й запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами. Покарання не має на меті завдавати фізичних страждань або принизити людську гідність (ч. 3 ст. 50 КК України) [3]. Система покарань являє собою конструктивну сукупність видів покарань, що відображає нормативну реакцію законодавця на різноманітні форми кримінально-протиправної поведінки. М. І. Хавронюк та О. О. Дудоров визначають систему покарань як «...встановлений Кримінальним кодексом вичерпний перелік видів покарань, розташованих у певному порядку», виділяючи такі характеристики системи: 1) вона складається з переліку конкретних видів покарань; 2) перелік видів покарань вичерпно визначений у КК України (ст. 51 КК України, а покарань, які можуть бути застосовані до неповнолітніх, – у ст. 98 КК України); 3) види покарань розташовані в цьому переліку в певному порядку, критерієм якого є їхня порівняльна суворість. У теорії кримінального права виділяють три групи ознак, які характеризують покарання: 1) ознаки,

що характеризують сутність покарання; II) ознаки, що характеризують зміст покарання; III) ознаки, що характеризують форму покарання [4].

Узагальнюючі наукові підходи до ознак покарання за шахрайство, слід віднести, ті, які: а) характеризують сутність покарання за шахрайство. Покарання є *реакцією* держави на *кримінальне правопорушення* (ч. 1 ст. 11 КК України), тобто на винно вчинене суспільно небезпечне діяння, передбачене КК. Покарання застосовується лише до *особи, яка винно* вчинила шахрайство. Покарання призначається *лише за вироком суду*. Покарання тягне за собою *судимість*. Ніякі інші заходи кримінальної відповідальності та заходи примусу не можуть тягнути за собою негативні наслідки судимості, передбачені ст. 88 КК України. Покарання полягає у позбавленні або обмеженні *найбільш суттєвих* (у тому числі *конституційних*) прав і свобод людини. Покарання є *заходом* державного примусу, тобто певним засобом досягнення встановленої законом мети. Покарання є *примусовим заходом*, тобто вплив здійснюється навіть проти волі особи, визнаної винною у вчиненні злочину. Примус виступає засобом забезпечення дотримання норм кримінального права силою державної влади в межах закону і є ефективним засобом забезпечення виконання кожною особою конституційного обов'язку неухильно дотримуватися Конституції України та законів України, не посягати на права й свободи, честь і гідність інших людей. Незважаючи на великі потенційні можливості, примус є не головним, а крайнім засобом боротьби зі злочинністю; в) характеризують форму покарання. Покарання може здійснюватися *лише у формах (видах)*, передбачених ст. 51 КК України. Суд не може призначити покарання, вид якого прямо не передбачений КК України.

З моменту прийняття КК України 2001 р. покарання за шахрайство зазнало певних змін: по-перше, по новому законодавець підійшов до визначення санкцій у ст. 190 КК України на момент ухвалення нового національного законодавства; по-друге, покарання у ч. 1 ст. 190 КК України стало більш гуманне у зв'язку з гуманізацією кримінальної відповідальності у 2008 р. На сьогоднішній день законодавець встановив таке покарання за шахрайство у ст. 190 КК України:

1) за ч. 1 – штрафом від двох тисяч до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від двохсот до двохсот сорока годин, або виправними роботами на строк до двох років, або пробачінням наглядом на строк до трьох років, або обмеженням волі на той самий строк;

2) за ч. 2 – штрафом від трьох тисяч до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними

роботами на строк від одного до двох років, або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на строк до трьох років;

3) за ч. 3 – штрафом від чотирьох тисяч до восьми тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років;

4) за ч. 4 – карається позбавленням волі на строк від трьох до восьми років.

5) за ч. 5 – карається позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років з конфіскацією майна.

Що стосується предикатних кримінальних правопорушень, то:

1) за ст. 222 – штраф від трьох тисяч до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років;

2) за ст. 262 КК України – позбавлення волі на строк від трьох до семи років; позбавлення волі на строк від п'яти до десяти років; позбавлення волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна;

3) за ст. 289 КК України – обмеження волі на строк від трьох до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк; позбавлення волі на строк від п'яти до восьми років з конфіскацією майна або без такої; позбавленням волі на строк від восьми до дванадцяти років з конфіскацією майна або без такої;

4) за ст. 308 КК України – позбавлення волі на строк від трьох до шести років; позбавлення волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна; позбавлення волі на строк від семи до дванадцяти років з конфіскацією майна;

5) за ст. 312 КК України – штраф до сімдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або пробачіним наглядом на строк до трьох років, або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк; позбавлення волі на строк від трьох до семи років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років; позбавлення волі на строк від п'яти до дванадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна;

6) за ст. 313 КК України – штраф від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або пробачіним наглядом на строк до трьох років, або обмеженням волі на той самий строк; позбавлення волі на строк від двох до шести років; позбавлення волі на строк від п'яти до дванадцяти років з конфіскацією майна;

7) за ст. 357 КК України – штраф до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або пробачійним наглядом на строк до трьох років, або обмеженням волі на той самий строк; штраф до сімдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк; штраф до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або пробачійним наглядом на строк до трьох років, або обмеженням волі на той самий строк;

8) за ст. 410 КК України – позбавлення волі на строк від трьох до восьми років; позбавлення волі на строк від п'яти до десяти років; позбавлення волі на строк від п'яти до дванадцяти років; позбавлення волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років. Таким чином, основними покараннями за шахрайство є штраф, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, позбавлення волі, конфіскація мана.

Не можна ігнорувати й проблему застосування штрафу як виду основного або додаткового покарання за вчинення окремих видів шахрайства. Порядок виконання цього виду покарання врегульований ст. 26 КВК України [2].

Аналізуючи покарання за шахрайство не важко побачити, що деякі санкції за таке кримінальне правопорушення (зокрема, ті, що відносяться до відносно визначених у ч. 4 та 5 ст. 190 КК України) мають досить широку амплітуду розбіжностей між мінімальною та максимальною межею у виді позбавлення волі. Так, як вже наголошувалося, у ч. 4 ст. 190 КК України санкція передбачає позбавлення волі на строк від трьох до восьми років, а у ч. 5 цієї ж статті – позбавлення волі на строк від п'яти до дванадцяти років з конфіскацією майна. При цьому, як підтверджує аналіз покарання за крадіжку, грабіж, розбій та вимагання, таких широких розбіжностей немає жодна з норм про відповідальність за ці корисливі посягання на власність. З огляду на це варто було б скорегувати в бік зменшення розрив між нижньою і верхньою межами покарання у виді позбавлення волі у згаданих частинах ст. 190 КК України.

Окрему увагу при характеристиці покарання за шахрайство слід приділити питанням конфіскації майна за ч. 5 ст. 190 КК України. Конфіскація майна полягає в примусовому безоплатному вилученні у власність держави всього або частини майна, яке є особистою власністю засудженого і застосовується лише у випадках, коли він передбачений санкцією статті закону, за якою підсудний визнаний винним, якщо санкція закону передбачає конфіскацію майна як факультативне додаткове покарання, суд має обговорити питання про його застосування і в разі позитивного вирішення питання мотивувати своє рішення [1]. Конфіскація майна може бути повною або частковою.

Також суддя не може призначити більш суворе покарання ніж встановлене верхньою межею санкції у ч. 4 та 5 ст. 190 КК України. Щодо нижньої межі, то відповідно до ст. 69 КК України за наявності кількох обставин, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину, з урахуванням особи винного суд, умотивувавши своє рішення, може призначити основне покарання, нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК України, або перейти до іншого, більш м'якого виду основного покарання, не зазначеного в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК України за таке кримінальне правопорушення.

Список бібліографічних посилань

1. Єрмак О. В. Конфіскація майна як покарання та квазіспеціальна конфіскація в кримінальному праві України. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. 2015. № 16. Т. 2. С. 74–76.
2. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон від 11.07.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text>.
3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [Д. С. Азаров, В. К. Гришук, А. В. Савченко та ін.]; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.
4. Шиян Д. С. Місце покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю у системі покарань у залежності від їх класифікації. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 2007. № 3. С. 232–239.

Мартиненко Володимир Олександрович,
старший викладач кафедри кримінального
права та кримінології навчально-наукового
інституту права та психології Національної
академії внутрішніх справ, доктор філософії
в галузі права

ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ: ПРОЦЕСУАЛЬНІ ГАРАНТІЇ ТА ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ

Порядок кримінального провадження на території України визначається лише кримінальним процесуальним законодавством України [1]. Це встановлено ч. 1 ст. 1 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України).

Норми, зазначені в КПК України, застосовуються на основі положень Конституції України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.